

Een geliefde aan de haak slaan heeft raakvlakken met vissen.
Het begint tenslotte met aandacht trekken.
De hengelaars door Nicolaas Verkolje, ca. 1744.

TEKST

Frans Collignon

ILLUSTRATIES

Koninklijke Bibliotheek, Rijksmuseum

Recept voor een overdadige visvangst: Men neme het sap van moerbeien die al in de meimaand zijn geplukt bij volle maan en menge dat met zwarte zeep (een zalvige substantie gemaakt van kaliumcarbonaat, lijnolie, raapolie en talk). Laat dat mengsel rijpen in een aarden pot. Smeer dit spul over uw handen plus de onderarmen en was die in het water waar u een hengel of een net uit wil gooien. Kan niet meer misgaan. Of het moet zijn dat er in mei weinig rijpe moerbeien te vinden zijn.

Het recept staat in het boek *Den sack der consten* (buidel vol handige weetjes) dat in 1528 is verschenen en waarvan de auteur onbekend is. Die handige weetjes betroffen onder meer de liefde:

*De jongemannen leer ik hiermee de kunst
Hoe ze bij dames kunnen geraken in de
gunst
En hoe zij een minnares krijgen naar
hun believen
Die doet wat ze willen om ze te gerieven*

Voor hengelaars die geen minnares maar een vis aan de haak willen slaan, biedt het boekje ook uitkomst. Het tweede recept voor een goede visvangst klinkt al reëler dan het eerder geciteerde. In dit geval wordt de visser aangeraden, als hij of zij met de hengel aan de slag wil, om grof tarwemeel en het vet van een vers geslacht schaap te gebruiken. Kneed deze grondstoffen met het wit van een ei en sla dat deeg aan het haakje. Ook handig: het aas is het hele jaar door te gebruiken.

Zegen van de heer

Vissen is altijd een beetje zoeken in het duister. En dan is elke hulp welkom. Tips kunnen van medevissers zijn (*Gebruik je nog dat aas? Joh, pak eens wat van mij*), van eerdere ervaringen (*met dit stoeltje heb ik altijd meer beet*) of een heilig geloof. De religie als onderdeel van de

Hulp bij het hengelen

Vissers tasten van oudsher een beetje in het duister. En dan is elke hulp welkom: tips van medevissers of gewoon een hogere macht. Over de ongerijmde houvast van bijgeloof en rituelen.

maatschappij speelt daarin natuurlijk ook een rol. De wonderbare visvangst in de Bijbel geeft er tot tweemaal toe een fraai voorbeeld van. Door de zegen van de Heer of een andere god af te smeken over de vangst, hoopt men op een gunstig resultaat dat door bovennatuurlijke krachten kan worden geregeld. Maar dat die de vissers niet altijd gunstig zijn gezind, blijkt wel uit Heyermans toneelstuk 'Op hoop van zegen' met de gelijknamige schuit. Ook bijgeloof en de daarbij behorende rituelen waren en zijn een houvast. Diverse bronnen geven aan dat voor het vissen op sprout massaal een kort gebed werd aangeheven:

*Oh God, geef ons een spretje,
Wij hebben het zo nodig voor ons kotje!*

"Het is niet altijd raak" Hengelaar,
Jan Caspar Philips 1736 – 1775.

Zonder deze spreuk zou er minder gevangen worden. En bewijs maar eens dat dit niet zo is.

Rituelen geven vanwege het bewijs uit het ongerijmde, houvast in het onzekere bestaan. Soms bestaan ze uit de volgorde van handelingen en dat hoeft men niet eens bewust te zijn. "Eerst koffie drinken. Waarom? Dat doen we altijd zo." Ook kan het bijgeloof in voorwerpen zitten, zoals een gedroogd konijnen- of mollenpootje diep in de broekzak en een amulet aan een ketting om de hals. De vader van de schrijver dezes had een heel oud mesje met een met anker ingelegd houten handvat dat nooit in zijn viskist mocht ontbreken. Dit was zo dwingend voorgeschreven dat hij er vele kilometers voor terugreed op de fiets als het mesje thuis in de schuur met visspullen was achtergebleven. Het anker is een symbool voor hoop en standvastigheid, die beide hard nodig zijn bij het vissen. Zonder het mes voelde hij zich onthand en wierp hij geen hengel uit. Hij was echt niet bijgelovig, maar je moest de schikgodinnen natuurlijk niet tarten.

Daarom vindt een groot deel van de mensen het ook niet verstandig om onder een ladder door te lopen. Dat vraagt om ongeluk, net als de zwarte kat die je onverwacht tegenkomt. Die ladder waar je niet onderdoor mag, is al eeuwenlang een angstbeeld dat terug is te herleiden tot de galgenvelden in de middeleeuwen. De beul gebruikte namelijk een laddertje om de strop op de juiste hoogte te hangen.

Haringkoning

Maar er zijn ook goede voortekenen, zoals een haan die je op weg naar je werk als visser tegenkwam. Nu is een haan eigenlijk overal goed voor: waakzaamheid, een nieuw begin en uiteraard vruchtbaarheid. De haan stond overigens bij de ingebruikname van nieuwe netten of de tewaterlating van een vissersboot vaak op het feestmenu. Dan wist je zeker dat je hem tegenkwam. Het Visboek (Visboek) van Adriaen Coenensz

Vangst van de haringkoning bracht geluk.
Tekening uit het Visboek van Adriaen Coenensz. ca 1580.

van Schilperoort, Scheveningen, 1514 – 1587, verhaalt over het geluk dat een visser overkomt als hij tussen de haringen in zijn net een haringkoning vangt. Dan weet hij zich ervan verzekerd dat een overvloedige vangst in het verschiet ligt. Lang heeft men gedubd over wat die haringkoning moest zijn, maar aan de hand van de nauwkeurige beschrijving van Coenensz denkt men dat hij de mul, ook wel rode mul, heeft bedoeld. Hij dicht over deze geluksbrenger:

*Het is een koning met volop macht,
Altijd onderweg, bij dag en bij nacht.
Maar hij heeft toch geen burcht of kasteel,
Aan hemel, aarde en hel heeft hij part
nog deel.*

*Hij is heiden noch christen, maar u
goed gezind.
Ook is hij met de hele wereld bevrind.
Iedereen wil hem dood of in zijn
netten vangen.
Hij is het, naar wie veel mensen
verlangen.*

*Wij christenen verliezen daardoor
menig man,
Zodat vrouw en kinderen huilen
moeten daarvan.*

Want het kan natuurlijk niet altijd goed gaan en je moet de goden niet verzoeken door het noodlot ongenoemd te laten, moet de goede Adriaen Coenensz gedacht hebben. ■